

Розглянуто наявну у світовій фіскальній практиці трикрайню модель гармонізації податків. На основі цієї моделі встановлено оптимальні напрями міждержавної податкової гармонізації з точки зору максимізації добробуту громадян і податкових надходжень держави.

The author considers the present in the world fiscal practice triple model of harmonization of taxes. On the basis of this model the author sets optimum directions of intergovernmental tax harmonization from the point of view of maximization of citizens welfare and tax receipts of the state.

Однією з причин розвитку міждержавної податкової гармонізації є унеможливлення відтоку капіталу в юрисдикції з низькими податками. Останні виникають як наслідок недобросовісної податкової конкуренції і привабливі для інвестування капіталу. Натомість узгодження податків на рівні групи країн усуває згадані причини руху капіталу. Зважаючи на зазначене, міждержавна податкова гармонізація корисна для країн із вищими ставками податків і для міждержавного угруповання в цілому. Однак добробут громадян та доходи держави не завжди є функцією від капіталу, а тим більше – від його перебування всередині країни. У цьому випадку постає питання впливу гармонізації податків на добробут громадян та доходи держави.

Хоча в економічній літературі є пропозиції про доцільність введення єдиної глобальної податкової системи, ми вважаємо це нереальним та й недоцільним. Основна причина цього – позбавлення держав-членів фіскальної свободи, а, відповідно, й вагомого регулятора соціально-економічного стану країни – податкової політики. Крім цього, не доведено, що глобальна міждержавна податкова гармонізація забезпечить вищий добробут громадян. Із теоретичної точки зору єдина податкова система, встановлена в групі країн, може спричинити відплив капіталу в країни, що знаходяться за межами угруповання, якщо рівень оподаткування у них буде нижчим. У цьому випадку міждержавне інтеграційне угруповання в цілому зазнає втрат.

У світовій економічній літературі ми натрапляємо на моделі податкової конкуренції, що базовані на рухові капіталу як функції від його мобільності. Зокрема Дж. Слемрод, С. Хансен, Р. Простер, Т. Персон, Г. Табеліні, П. Бачетта, М. П. Еспіноза [1; 2; 3] використовують криву коштів, інвестованих за кордон, яку описують функцією виду:

$$\Omega(K_j^i) = \frac{a}{2} (K_j^i)^2, \quad (1)$$

де: K_j^i – капітал, що інвестував споживач, який перебуває в країні i , у країну j ; a – коефіцієнт, що характеризує затрати на мобільність капіталу.

Вдало використавши здобутки математики, європейські науковці П. Конконі, К. Пероні та Р. Різан побудували трьохкрайню модель міждержавної податкової гармонізації [4]. Розглянемо дану модель, адаптувавши її до сучасних реалій здійснення міждержавної податкової гармонізації.

Зважаючи на зазначене, мета статті – визначити оптимальні напрями міждержавної податкової гармонізації в межах міждержавного об'єднання, з позиції максимізації добробуту громадян та податкових надходжень держави.

Абстрагувавшись для спрощення від усієї сукупності країн-членів будь-якого міждержавного об'єднання, розглянемо три рівноцінні країни. Побудуємо економічний аналіз поведінки споживачів на двох етапах. На першому етапі споживачі у кожній країні отримують дохід (що залишається після виплати податків) Y і вирішують, витратити чи заощаджувати його. Заощадження S можна інвестувати й отримати певну суму грошей K . На другому етапі споживачі мають певну заощаджену або інвестовану суму коштів, що дорівнює одиниці, і можуть продовжувати інвестувати її, затрачаючи при цьому працю L , або використати для відпочинку $(1-L)$.

Виробництво в обох країнах представлено окремою лінійною функцією від капіталу і праці $f(L, K) = rK + wL$, де r – дохід на фактор капітал w – дохід на фактор праця.

Те, чому споживач надає переваги, відобразимо лінійною функцією $U(C_1, C_2, L) = C_1 + C_2 + v(1 - L)$, де C_1 і C_2 – відповідно споживання на першому і другому етапі, v – дисконтна ставка, введена для спрощення аналізу, оскільки соціально-ефективний рівень заощаджень визначається рівністю $S = Y$.

Припустимо, що праця повністю немобільна, натомість капітал частково мобільний між країнами. Позначимо через K_i^i капітал, який споживач країни i інвестує всередині країни, натомість капітал, який він інвестує в двох інших країнах, буде індексований j та h , а позначимо його відповідно K_j^i та K_h^i .

Уряд кожної з країн зацікавлений оптимально фінансувати видатки G (під G також розуміємо державні доходи, абстрагуючись від дефіциту бюджету) для забезпечення громадян суспільними благами, для чого встановлює оптимальну комбінацію податків на капітал і працю, відповідно позначених t_k та t_L . Податки на капітал справляють за принципом територіальності, тобто внутрішній уряд країни справляє пропорційні податки t_k^i на весь капітал, інвестований у цій юрисдикції.

Отримуючи початковий дохід Y , споживач у країні i таким чином вибирає $C_1^i, S^i, K_j^i, K_h^i, C_2^i, L^i$, щоб максимізувати:

$$C_1^i + C_2^i + v(1 - L^i), \tag{2}$$

$$C_1^i \leq Y - S^i, \tag{3}$$

$$K_j^i + K_h^i + K_i^i \leq S^i, \tag{4}$$

$$\Omega(K_{j,h}^i) = \frac{\alpha}{2} (K_{j,h}^i)^2, \tag{5}$$

$$C_2^i \leq (1 - t_k^i) r K_j^i + (1 - t_k^i) r K_h^i + (1 - t_k^i) r K_i^i + (1 - t_L^i) w L^i. \tag{6}$$

Мета уряду країни i – максимізувати добробут її споживачів. Реалізація даної мети залежить від наявності щорічного доходу G на другому етапі, який можна виразити наступною нерівністю:

$$G \leq t_k^i r (K_j^i + K_h^i + K_i^i) + t_L^i w L^i. \tag{7}$$

Цілком зрозуміло, що річний дохід держави не можна формувати лише з податкових надходжень, тобто $G > rY$. Зазначимо, що якби уряд міг уникнути оподаткування праці, то не виникало б жодних проблем стосовно встановлення оптимального співвідношення між оподаткуванням капіталу і праці, оскільки не було б ніяких причин піднімати податок на дохід від капіталу.

Репрезентативний споживач діє наступним чином: на першому етапі споживач вирішує, скільки спожити, а скільки заощадити; потім уряд встановлює ставку податку, і споживач остаточно вирішує, куди вкладати інвестиції. Завдяки такій послідовності капітал є незалежним, оскільки він розташовується відповідно до ставок податку, тобто може перейти в країну з нижчими ставками. На другому етапі споживач вирішує працювати до такої межі, в якій податки на дохід від праці дорівнюють граничній корисності відпочинку, $(1 - t_L)w = v$. Це визначає функцію постачання праці на ринок $L(t_L)$, що залежить від діючої ставки податку на дохід від праці.

Розглянемо перший період, коли рішення щодо споживання чи заощадження приймає репрезентативний споживач у країні i , і позначимо $R^i(S^i)$ найкращий очікуваний граничний дохід від інвестицій, якщо інвестиції – S^i . Скільки споживач заощадить, залежатиме як $R^i(S^i)$ і порівнюватиметься з вигодами від споживання першого періоду (рівні одиниці). Якщо $R^i(S^i) < 1$, то за будь-якого $S^i \leq Y$ увесь початковий капітал буде спожитий і не буде жодних інвестицій ($C_1^i = Y$ та $S^i = 0$); якщо $R^i(S^i) > 1$, то за будь-якого $S^i \leq Y$ увесь початковий капітал буде заощаджено ($C_1^i = 0$ та $S^i = Y$); якщо $R^i(S^i) = 1$ для деяких $S^i < Y$, то споживачі заощадять лише певну кількість свого початкового доходу і споживатимуть решту ($C_1^i > 0$ та $S^i > 0$); і якщо $R^i(S^i) = 1$, для будь-яких $S^i \leq Y$, то будь-яка комбінація споживання чи заощадження першого періоду буде раціональною.

Після того, як споживачі заощадять певну суму коштів S^i , уряди встановлять податки на капітал і працю, відповідно капітал піде в будь-яку країну де він зможе отримати найвищий прибуток. Тому капітал рухатиметься доти, поки його дохідність не стане однаковою всюди, враховуючи податки і затрати на мобільність, тобто доки $(1 - t_k^i) r = (1 - t_k^j) r - \alpha K_j^i = (1 - t_k^h) r - \alpha K_h^i$.

Описана вище модель характерна наявністю проблеми координації податкової політики між урядами (міжнародна податкова конкуренція), а також проблеми координації між кожним урядом та інвесторами в його юрисдикції (відсутність узгодженості внутрішньої політики). Звичайно, при побудові реальної фіскальної політики ці проблеми враховують, однак для окреслення загальних параметрів моделі знехтуємо ними. Тоді, оскільки соціально важливо інвестувати весь початковий капітал, якщо б уряди

не вступали у міжнародні податкові замагання, вони б встановили податки на капітал на максимальному рівні, який підтримує інвестиційний вибір $S = Y$:

$$t_k^* = \frac{r-1}{r}; \quad (8)$$

Це дало б їм змогу максимізувати податок на прибуток та мінімізувати ставку податку на працю, необхідну, щоб забезпечити решту їх бюджету:

$$t_L^* = \frac{G - Y(r-1)}{wL(t_L^*)}. \quad (9)$$

Вибір із боку уряду такої оптимальної комбінації оподаткування праці й капіталу дає виплату для громадян держави:

$$\Pi^* = (1-t_k^*)rY + (1-t_L^*)wL(t_L^*) + v(1-L(t_L^*)). \quad (10)$$

Наведена модель характеризує податкову політику уряду і поведінку споживачів у випадку відсутності міждержавної податкової конкуренції й узгодження інтересів держави та інвесторів усередині окремої країни¹.

При побудові реальної фіскальної політики обов'язково є податкова конкуренція. Тому автори представленої моделі розглянули три випадки: відсутність міждержавної податкової гармонізації, глобальну податкову гармонізацію, що передбачає утворення єдиної податкової системи та часткову податкову гармонізацію, і порівняли їх із наведеною вище еталонною моделлю. У випадку відсутності міждержавної податкової гармонізації за низьких затрат на мобільність капіталу ($0 \leq a \leq a^*$) ставка податку на капітал дорівнює $t_k^N \leq t_k^*$, ставка податку на працю – $t_L^N \geq t_L^*$, а доходи громадян – $\Pi^N \leq \Pi^*$. За високих затрат на мобільність капіталу ($a^* < a \leq \infty$) ставка податку на капітал – $t_k^N = t_k^*$, ставка податку на працю – $t_L^N > t_L^*$, а доходи громадян – $\Pi^N < \Pi^*$.² В умовах глобальної податкової гармонізації як ставка податку на капітал, так і ставка податку на працю будуть більшими, ніж у випадку відсутності податкової конкуренції, а доходи громадян – нижчими ($t_k^G > t_k^*; t_L^G > t_L^*; \Pi^G < \Pi^*$).³ Часткова міждержавна податкова гармонізація передбачає створення між двома країнами податкового союзу, в якому координують податкову політику, і наявність поза його межами країни, яка одноосібно встановлює податки.⁴ В цьому випадку за низьких затрат на мобільність капіталу ($0 \leq a \leq a^*$) створення податкового союзу є корисним, оскільки дає змогу і країнам об'єднання, і тим, що не належать до нього утримувати високий рівень інвестування при зниженні оподаткування праці. За середніх затрат на мобільність капіталу ($a^* < a < a^U$) створення податкового союзу не дає однозначного ефекту добробуту членів та не членів об'єднання. І за високих затрат на мобільність капіталу ($a^* \leq a \leq \infty$) утворення податкового союзу нашкодить як його державам-членам, так і тим, що перебувають поза ним, оскільки це призведе до зниження рівня інвестування та підвищення оподаткування праці.

Таким чином, на основі наведеної моделі автори доходять до висновку, що за високої мобільності капіталу в сучасних умовах найоптимальнішою буде часткова гармонізація податку, за якої спостерігатиметься найвищий добробут громадян та найнижчий рівень оподаткування праці. Такий висновок радикально протилежний ідеям глобальної гармонізації податків із подальшою єдиною податковою системою.

Однак варіант глобальної гармонізації податків базований на тому, що уряди держав, не боячись міграції капіталу, за однакових ставок податку на капітал у всіх країнах установлять цей податок за найвищою ставкою, яка дорівнює одиниці. Абстрагуючись від впливу спільного уряду в згаданій моделі, з цим можна погодитися. Проте, взявши до уваги вплив інституцій міждержавного об'єднання на координацію податкової політики і нерациональність встановлення ставки податку на капітал на рівні одиниці, ми пропонуємо розглянути четвертий варіант, що описує випадок глобальної гармонізації податків із обмеженням верхньої межі ставок податку на капітал.

Тобто, уряди всіх трьох країн, як і в розглянутому випадку глобальної податкової гармонізації, спільно встановлюють ставки податку на капітал і працю на єдиному рівні. Але ставку податку на капітал t_k^G фіксують не вище значення z – максимального рівня, визначеного інституціями

¹ Знаком * позначено усі показники загального варіанту моделі, де не врахована податкова конкуренція.

² Індексом N позначено усі показники коли нема міждержавної податкової гармонізації.

³ Індексом G позначено усі показники в умовах глобальної міждержавної податкової гармонізації.

⁴ Індексом U позначено усі показники податкового союзу, за наявності часткової міждержавної податкової гармонізації.

міждержавного об'єднання. Для інвестування всього доходу Y ця ставка має бути $t_k^o \leq t_k^*$. Отже, оскільки уряди держав розуміють, що внаслідок єдиних ставок капітал рухатися не буде, вони встановлять ставку податку на капітал на максимально можливному рівні:

$$t_k^o = z \leq t_k^*, \quad (11)$$

тоді ставка податку на працю буде

$$t_L^o = \frac{G - zrY}{wL(t_L^o)} < t_L^*, \quad (12)$$

а громадяни отримують дохід

$$\Pi^o = (1 - z)rY + (1 - t_L^o)wL(t_L^o) + v(1 - L(t_L^o)) \geq \Pi^*. \quad (13)$$

Таким чином, у випадку глобальної гармонізації податків із обмеженням ставки податку на капітал ставка податку на працю буде меншою, а доходи громадян – більшими або такими самими, як у випадку відсутності податкової конкуренції. Крім цього, порівнюючи вирази ставок податку і доходів громадян у випадках глобальної гармонізації податків і глобальної гармонізації податків із обмеженням ставок, ми встановили, що $t_k^o > t_k^*$; $t_L^o > t_L^*$, а $\Pi^o < \Pi^*$. Тобто, враховуючи критерій добробуту громадян, глобальна міждержавна податкова гармонізація з обмеженням ставок у будь-якому випадку краща від глобальної міждержавної податкової гармонізація, не керованої щодо величини встановлення ставок.

Таким чином, обґрунтованим є висновок, що найоптимальнішими варіантами міждержавної податкової гармонізації є часткова гармонізація, яка характерна високою податковою конвергенцією між окремими країнами інтеграційного об'єднання та відсутністю такої між іншими, і глобальна міждержавна податкова гармонізація з обмеженням ставок податку інституціями об'єднання. Натомість відсутність гармонізації податків або некерована глобальна гармонізація в сучасних умовах знижує добробут громадян.

Література

1. Slemrod J. *The Seesaw Principle in International Tax Policy* / J. Slemrod, C. Hansen, R. Procter // *Journal of Public Economics*. – 1997. – № 65. – P. 163–176.
2. Persson T. *The Politics of 1992: Fiscal Policy and European Integration* / T. Persson, G. Tabellini // *Review of Economic Studies*. – 1992. – № 59. – С. 689–701.
3. Bacchetta P. *Information Sharing and Tax Competition among Governments* / P. Bacchetta, M. P. Espinosa // *Journal of International Economics*. – 1995. – № 39. – P. 103–121.
4. Conconi Paola. *Is partial tax harmonization desirable?* / Conconi Paola, Perroni Carlo, Riezman Raymond // *Journal of Public Economics*. – 2007. – doi : 10.1016/j.jpubeco. 2007.03.010.